

Het artistieke succesverhaal van rijsel

“While this template [lees Culturele Hoofdstad] for transformation is one often attempted by former powerhouses as they seek growth from service industries and tourism, the revival of Lille has been more successful than most.”—The Financial Times, 15.12.2011
“L’idée d’une métropole vécue comme une zone sinistrée, c’est terminé.”

Filip Luyckx

samen-
vatting
p. 18

Op maandag 13 februari 2012 zit de kerk van Sainte-Marie-Madeleine afgeladen vol voor de persconferentie van Lille3000.

De grote politieke en economische tenoren van de streek stellen het programma van Lille Fantastique in het najaar 2012 voor. Het opvallendste zijn de gedreven bijdragen van Martine Aubry, de burgemeester van Rijsel, tevens voorzitter van het stadsgewest (Communauté Urbaine de Lille Métropole) en een nationaal boegbeeld van de Parti Socialiste. De dynamiek van Lille3000 werkt op het eerste gezicht aanstekelijk op de inwoners, toeristen en investeerders. Wat kan het stadsgewest meer doen dan de creativiteit van de eigen bevolking uitspelen na het wegwijnen van de traditionele textielindustrie? Het begrip Lille3000 staat voor een reeks culturele injecties vanuit de lokale overheid met als hoogtepunt om de twee tot drie jaar een kunstenfestival. Dat is geen biënnale, maar een mega stadsfeest waarbij kunst en cultuur voor enkele maanden extra in de kijker staan. Zo’n initiatief komt niet zomaar uit de lucht gevallen. Het belang van een vlotte samenwerking tussen alle beleidsniveaus van regio, departement en stad valt niet te onderschatten en gaat minstens terug tot de jaren tachtig toen de socialistische burgemeester Pierre Mauroy met steun van de regerende partijenoten in Parijs de TGV naar Rijsel haalde. Maar er waren ook internationale factoren in het spel: de Kanaaltunnel en de open grenzen. Bovendien heeft de stadsregio van ruim een miljoen inwoners met zijn kwalitatief hoogstaand onderwijs investeerders heel wat te bieden. De hoogopgeleide werknemers kijken uit naar een actueel cultuuraanbod. Dat levert niet noodzakelijk elitaire cultuur op, want Lille3000 slaat haar

tentakels in alle richtingen uit. Misschien kan de reusachtige inktvis van de Frans-Chinese kunstenaar Huang Yong Ping in het Musée de l'Hospice Comtesse als metafoor gelden voor de diversiteit van het programma. In elk geval is het niet alledaags dat plaatselijke verantwoordelijken zich op een persconferentie aan fantastische bespiegelingen overgeven.

Maar duidt de zonderlinge naam Lille3000 al niet op een fantastische gedachtesprong? Het concept werpt een utopische blik vooruit, onderweg moet het wel ooit ergens schipperen, maar het originele tijdsperspectief is zo uitdagend dat het vroeg of laat weer wordt opgepikt. Vaak is er veel te doen over het aantrekkelijk maken van steden op hun retour door ze tijdelijk tot Europese Culturele Hoofdstad te bombarderen. Kunst die de wereld moet redden. Achteraf blijken de hooggespannen verwachtingen deels in mineur te moeten eindigen. In het geval van Rijsel draaide dat ontzettend positief uit, zodanig zelfs dat de lokale overheden het initiatief Lille2004 een verlengstuk gaven in Lille3000. Eerst moet worden gesteld dat het cultuurbeleid zich situeert in een ruime kader van doorgedreven stadsontwikkeling, waar een vergelijkbare dynamiek tot uiting komt inzake urbanisatie, technologische innovatie en betrokkenheid bij het sociale weefsel. Hoewel alle cultuur maar kan gedijen in een gunstig klimaat, is de persoonlijke inbreng op het beleidsniveau vaak beslissend voor de goede afloop van het initiatief. In Rijsel begon alles met het feit dat een burgemeester en een visionaire organisator zich achter dezelfde doelstellingen konden scharen. Didier Fusillier had zich eerder laten opmerken in Créteil (Parijs) en in zijn geboorteplaats Maubeuge. In die laatste stad zorgde hij voor een culturele stimulans met een bekend straattheaterfestival ("Festival Les Inattendus"), het theaterfestival Via en grensoverschrijdende samenwerking met Mons (Le Manège). Zijn beleidsfilosofie is om kwaliteit te brengen voor de grote massa en grenzen te slopen tussen de culturele spelers en de andere componenten van de maatschappij. Zijn vroegere ervaringen zinderen nog na in Lille Fantastique.

Lille3000 weet een groot publieksbereik te verzoenen met een engagement voor hedendaagse kunstenaars en ontwerpers. Daartoe moeten soms wel toegevingen worden gedaan, want sterk gespecialiseerde keuzes stoten ook met de beste omkadering snel op hun publieksplafond. Daarom kiezen de beleidsmakers voor onderwerpen die de nieuwsgierigheid prikkelen, zoals de actuele kunst uit India ("Bombaysers de Lille", 2006) of de Oosteuropese cultuur ("EuropeXXL", 2009). Het huidige fantastische thema verwijst naar het mysterie, de sciencefiction en allerhande grillige verschijningsvormen. Bepaalde evenementen mogen dan soms de populaire toer opgaan, tegelijk bieden ze een platform voor een aantal flamboyante kunstenaars die in de reguliere kunstwereld minder aan bod komen.

Bij nadere analyse van het programma nemen de visuele kunsten wel dege-lijk de centrale plaats in. Meteen vervult Caroline David als directeur van de visuele kunsten een belangrijke schakel tussen de festivalfilosofie en de kunstwereld. Ze verdiende haar sporen als eerste directeur van de Frac du Nord-Pas de Calais.

Cross-overs met theater, performance en muziek maken van Lille3000 een multidisciplinaire onderneming. Ongetwijfeld vormt de openingspa-rade met haar honderdduizenden deelnemers het uithangbord bij uitstek. Elke inwoner kan in zijn zelf ontworpen kostuum meedoen. Maanden op voorhand wordt aan de outfit gesleuteld in begeleide naaiateliers. Surreal, een reus met wilde haardos van de Amerikaanse fantast Nick Cave, leidt als ceremoniemeester de optocht in goede banen. Tijdens de duur van het festival fungeert hij als ontvangstcomité in het treinstation Lille Europe. Het bonte gezelschap marcheert op de deuntjes van de harmonies uit de Eurometropool, aangevuld met muziekkorpsen uit Vlaanderen en Wallonië. Ook het Nationaal Orkest van Rijsel ontbreekt niet op het appel. Voor de gelegenheid spelen ze een nieuwe versie van Ravel's Bolero van de Vlaamse componist Bart Picqueur. Behalve op straat komt de volksverbeelding ook binnenshuis tot uiting. In alle uithoeken van het territorium richten indi-viduen hun verzamelwoede op de meest uiteenlopende voorwerpen, van vinylplaten en vintage muziekinstrumenten tot manga's en engelen. Bij het begin van het festival kunnen de volksverzamelaars met hun kleino-nden pronken voor vensterramen, in tuinen of op gemeentehuizen. Daaruit groeien vervolgens heuse curiositeitenkabinetten als afspiegeling van de collectieve verbeelding. De kinderen komen ook aan bod. Verspreid over negen archeologische vindplaatsen verstoppen de organisatoren objecten, die de jonge gravers kennis bijbrengen over het verleden. Her en der zullen ze evenwel op fantastische beenderfragmenten stoten die bij wedersamen-stelling veeleer op een toekomstig wezen wijzen. Dat laatste is een idee van het internationale kunstenaarsduo Lucy + Jorge Orta. In hun praktijk confronteren ze het heersende antropomorfisme met het breder perspec-tief van de natuurlijke historie en de ecologie.

Wie niet voor de volkstoeloop valt, kan sporadisch opgaan in kunstwer-ken uitgezaaid over de publieke ruimte. Op de esplanade voor Lille Europe zweeft een enorme nevelwolk die verandert al naar gelang van het weer, het licht en de bewegingen van voorbijgangers. De Japanse Fujiko Nakaya produceert hier een natuurfenomeen in een vervreemdende context. Sinds de eerste presentatie van haar fog sculpture in 1970 te Osaka verwierf ze wereldwijde erkenning met haar efemere interventies. Bij aankomst in het treinstation Lille Flandres botst de reiziger dan weer op een zwevende UFO van de Britse designer Ross Lovegrove. Elders kan de argeloze wandelaar

La Condition Publique in Roubaix

in een gigantische kloof terechtkomen, of dat althans beleven als trompe-l'oeil. Lavastromen, watervallen, grotten en soortgelijke anamorfosen in het wegdek zijn het waarmerk van de Duitse schilder Edgar Mueller. Andere kunstenaars spelen met wijzigingen in de schaal van de vertrouwde omgeving. Jean-François Fourtou bouwt op ware grootte een typisch Frans-Vlaams huis na, alleen is het voor de bezoeker helemaal ondersteboven gekeerd. In het *Dîner de Gulliver* van Lilian Bourgeat worden de disgenoten tot lilliputters verkleind. De twee laatste sculpturen wisselen geregeld van standplaats tijdens het festival. Olga Kisseleva (R) maakt gebruik van de laatste technologische snufjes voor haar digitale klok aan de gevel van *La Voix du Nord* op de grote markt van Rijsel. De standaardtijd verandert in een subjectieve tijd, die afhangt van de wisselende bewegingen en emoties van de mensenmassa op een van de drukste plekken van de stad. Een plethysmometer registreert de kwantumeffecten die voortkomen uit de passage. *Lotus Dome* van Daan Roosegarde (NL) bestaat uit een koepel van duizenden aluminiumplaatjes. In de schaduw onder de koepel van *Sainte-Marie-Madeleine* blijven ze onbeweeglijk, totdat bezoekers naderen en de folies licht doorlaten dat het hele gebouw te voorschijn tovert.

De kerk van de persconferentie geldt eigenlijk als een metafoor voor de cultuurpolitiek in Rijsel. Het gebouw combineert een koor in Vlaamse stijl met de Franse klassieke barok. Deze ongewone bouwstijl voor

Het Centre Européen des Textiles Innovants (CETI) in Roubaix, dat in oktober 2012 wordt geopend - © Christian Richters

Frans-Vlaanderen betekende niet alleen een stijlbreuk met het verleden maar luidde een nieuw tijdperk in na de verovering van Rijsel door Lodewijk XIV in 1667. Belangrijke werken in de kerk van de Vlaamse schilders Andreas Cornelius Lens (Antwerpen, 1739-1822) en Jacob Van Oost de Jonge (Brugge, 1637-1713) illustreren de blijvende artistieke uitwisseling met de Nederlanden na die datum. Deze laatste vervolgde bewust zijn loopbaan in het Franse Rijsel. In 1989 raakte de vervallen cultusplek in onbruik. Het getuigt van visie vanuit de stad om het monument in 1990 te herbestemmen voor hedendaagse kunst en het in het cultuurjaar 2004 te restaureren. Een nieuw signaal voor een postindustriële Rijsel. Kerken zijn een uitdagend werkterrein voor levende kunstenaars. De installatie *God Hungry* van Subodh Gupta, een coryfee van de Indische hedendaagse kunst, behoort sinds 2006 tot het vaste decor van de nieuwe kunsttempel. Vanuit de centrale rondbogen reiken watervallen van Indisch keukengerei tot de

vloer ter herdenking van de tsunami van 2004. Het schitterende roestvrij staal sublimeert de overvloed, maar daar staat de vraatzucht van de goden tegenover en de doordeweekse realiteit van de potten en pannen. Dankzij de tussenkomst van een privé-sponsor kon het felbegeerde werk na een tijdelijke tentoonstelling worden aangekocht.

De nauwe samenwerking met de bedrijfswereld is een andere steunpijler van Lille3000. Dat levert een aanzienlijke bijdrage voor het budget. Bij het begin wilde het cultuurproject de economie vitaliseren, niet enkel op het vlak van imago en toerisme maar nog meer door de kruisbestuiving tussen kunstenaars, ontwerpers en technici. Het stadsgewest gaat voluit voor de symbiose van kunst en geavanceerde technologie, want vruchtbare toepassingen ontstaan meestal door een creatieve inbreng vanuit andere domeinen. Twee Vlaamse kunstenaars doen daar hun voordeel mee. Hans Op de Beeck reconstrueert de monumentale installatie Location (6) met

Het werk "God Hungry" van Subodh Gupta, geïnstalleerd in het koor van de Sint-Marie-Madeleinekerk in Rijsel.
© Maxime Dufour photographies

de steun van Euratechnologies, een hi-tech bedrijvenpool uit de voorstad Lomme. Aan het einde van een lange gang kijkt de bezoeker aan tegen een eindeloos sneeuwlandschap dat in de nevelen hangt. De atmosfeer van verlatenheid roept melancholie op en zet aan tot meditatie. Nemo Observatorium van Lawrence Malstaf nodigt uit plaats te nemen op een fauteuil in een metershoge cilinder. Met behulp van een schakelaar roept de deelnemer vlagen van polystyreenbolletjes die op veilige afstand van hem verschijnen. Te midden van dit spektakel overvalt de hoofdspeler een gevoel van sereniteit, terwijl de buitenstaander gevaar en chaos waarneemt. Met de steun van sponsor Auchan doet de interactieve installatie de vestigingen van het distributiebedrijf aan in de regio. Meer dan een kanttekening in de marge behoort de nauwe symbiose tussen kunst en technologisch onderzoek juist tot de kern van Lille3000. Het cultuurproject slaat bruggen naar de aan de gang zijnde stadsontwikkeling. Op de grens van Roubaix, Tourcoing en Wattrelos saneert het renovatieproject l'Union 80 ha voormalige industriegronden. Duurzame ontwikkeling gaat er hand in hand met de bouw van woningen en hoog technologische bedrijven. Binnenkort opent hier het Centre Européen des Textiles Innovants (CETI), dat onderzoek, technologie, ontwerp en kunst samenbrengt. Naar aanleiding daarvan lanceert Lille3000 de derde editie van Futurotextiles met als rode draad de ultieme lichtheid van de weefsels. Het fantastische thema nodigt uit tot de ontdekking van magische effecten en ongewoon materiaalgebruik. Even verderop vond de bedrijvenpool Plaine Images onderdak in de voormalige katoenfabriek Vanoutryve. L'Imaginarium verenigt bedrijven gespecialiseerd in animatie, videospelen, serious games en audiovisuele producties. Ook hier gaat veel aandacht uit naar de samenwerking tussen kunstenaars en technologie. Recentelijk nog werden de banden aangehaald met de bureaus van Le Fresnoy, het nationaal instituut voor de voortgezette opleiding en onderzoek van de audiovisuele kunst. Voor Lille3000 pakt l'Imaginarium uit met een zeldzaam overzicht van veertig jaar video games, samengesteld door multimediakunstenaar Pierre Giner. Het publiek neemt actief deel aan het verloop van de tentoonstelling. Dat is eveneens de filosofie van de Stichting Thyssen-Bornemisza Art Contemporary (Wenen) die tijdens Lille Fantastique voor Le Fresnoy kunst uit de eigen verzameling selecteert waarin de publiekservaring en het innoverend werken met de context centraal staan.

Een blijvende succesformule van Lille3000 is het actief betrekken van zoveel mogelijk kunstinstututen uit de regio. Het LaM in Villeneuve d'Ascq spint een verhaal rond de magie van de moderne stad, het MUBA in Tourcoing speelt met de optische illusie van alternatieve miniatuurwerelden, het natuurhistorische museum in Rijsel confronteert bizarre

bodemvondsten met de mythologie van fabeldieren. Van zijn kant weeft het Palais des Beaux-Arts rond de Toren van Babel een verhaal met hedendaagse varianten. Imaginaire landschappen van Vlaamse meesters zoals Bosch, Patinir en Breugel krijgen een verlengstuk in een parallelle tentoonstelling over het hardnekkig voortleven van de Babelse mythe in onze tijd. Juist door de optelsom aan visies in het programma van Lille3000 stijgt het oorspronkelijke thema tot fantastische hoogten. Nemen we nu de performance- en installatiekunstenaar Michael Smith die al vanaf de jaren zeventig de soap cultuur parodieert. Hij is zowat de Newyorkse tegenhanger van de geruchtmakende L.A. performers Paul McCarthy en Mike Kelly. Met die laatste produceerde hij de film *A Voyage of Growth and Discovery* (2010). De film zal samen met de nieuwe productie *Excuse me I am looking for the Fountain of Youth* te zien zijn in Espace Croisé. Dat kunstencentrum volgt de evolutie in de internationale videokunst op de voet en is ondergebracht in La Condition Publique, een pand uit het industrieel erfgoed van Roubaix.

Projecten van de omvang van Lille3000 zijn alleen mogelijk als ze kunnen gebruikmaken van bestaande tentoonstellingsplekken. Daarom timmerde Rijsel vanaf het evenement Europese Cultuurhoofdstad 2004 aan haar eigen permanente infrastructuur. Vlak tegenover het winkelcentrum Euralille veranderde een afgedankt postsorteercentrum in een hippe cultuurtempel. Ook buiten de megafestivals slaagt Le Tri Postal erin publiekstrekkers naar zich toe te halen. Voor het eerst in Frankrijk kreeg de kunstliefhebber er een selectie video's te zien uit de verzameling van François Pinault, eigenaar van onder meer het veilinghuis Christie's. De faam van zijn privé-musea in het Palazzo Grassi en de Dogana te Venetië berust op de uitzonderlijke kwaliteit van de werken. In 2010 bood Le Tri Postal onderdak aan De Zijderoute met een verrassende nieuwe lichting kunstenaars uit het Midden-Oosten, India en China. Ditmaal kwamen de werken uit de veelbesproken Saatchi-collectie in Londen. Zulke "exotische" tentoonstellingen wakkeren het debat aan over wat we onder hedendaagse kunst verstaan. Ook Phantasia biedt daar gelegenheid te over voor. Nadat fantasten in de laatste eeuwen in toenemende mate naar het rijk der fabelen werden verwezen, openen virtuele technologie en het internet de mogelijkheid om wilde verhalen een bijna-werkelijkheidsdimensie te geven. Waar ligt trouwens de grens tussen innovatieve ideeën en uit de lucht gegrepen fantasieën? De meeste mensen kunnen er in hun positie van niet-specialistische buitenstaander weinig over zeggen als het er werkelijk op aankomt. Doordat de fantasie in Rijsel een uitzonderlijk podium krijgt toegemeten, treffen we er kunstenaars aan die in de modale kunstwereld minder opvallen. We denken bijvoorbeeld aan Marnie Weber uit Los Angeles als vrouwelijke tegenhanger van de al eerder vernoemde Paul McCarthy en Mike Kelly.

La Gare Saint-Sauveur in Rijsel © Laurent Ghesquière

In haar sculpturen en video-installaties wekt ze hybride figuren tot leven die gebaseerd zijn op Indiaanse verhalen, Hollywood en feminisme. Zelden krijgen we in Noordwest-Europa werk te zien van de Argentijn Leandro Erlich, die twee verschillende realiteiten in een schijnbaar onmogelijke samenhang tegenover elkaar plaatst.

Fantastic Attractions toont als tweede grote tentoonstelling levende kunst die zich op een of andere manier laat inspireren door kermisattracties, aangevuld met werk waar de bezoeker zelf zijn artistieke ervaring in gang zet. Bij die gelegenheid wordt de monumentale installatie *Bodyspacemotionthings* (1971) van de Amerikaan Robert Morris gereconstrueerd. Verder kan de toeschouwer verdwalen in het labrynt van Michelangelo Pistoletto of zich neervlijen in de tape-installatie van Numen. Gelukkig biedt La Gare Saint-Sauveur voldoende ruimte voor de uitbouw van een dergelijk magisch parcours. Dat voormalige goederenstation behoort sinds 2009 tot de tentoonstellingsinfrastructuur van Lille3000. De plaats groeide uit tot een trekpleister voor gezinnen met kinderen. Als aanvulling op de laagdrempelige tentoonstellingen kunnen bezoekers er terecht in een restaurant, een filmzaal, een braderie en een speelruimte. Bovendien lanceerde het kunstencentrum twee originele initiatieven die blijvend succes verzekeren. Kunstenaars richtten ervaringsgerichte hotelkamers in die zowel kunnen worden bezocht als afgehuurd voor enkele

uren. Lille Fantastique exporteert dat idee nu naar een aantal randgemeenten. Een tweede publiekslieveling zijn de opblaasbare tenten voor verjaardagsfeestjes. Buiten de festivals zoekt Saint-Sauveur voor zijn tentoonstellingen aansluiting met thema's die tot de verbeelding spreken (Apparitions, 2011) of met andere stedelijke activiteiten zoals La Quinzaine de l'Entorse ("de veertiendaagse van de verstuiking"). Dat buitengewone festival verbindt sport en spel met kunst. De culturele component omvat architectuur, fotografie en dans, met als kunstzinnig hoogtepunt de tentoonstelling Sports Factory in Saint-Sauveur.

Van meet af aan dacht Lille2004 aan samenwerking met het hele stadsgewest. Aan Lille Fantastique 2012 nemen 71 gemeenten deel, vanaf de oevers van de Leie tot Seclin en van Wattrelos tot La Bassée. Een eenzijdige aandacht voor het centrum van Rijsel zou een vertekend beeld opleveren van het culturele potentieel. Zelfs louter vanuit toeristisch oogpunt herbergen Roubaix, Tourcoing en Villeneuve d'Ascq belangrijke musea die elkaar harmonieus aanvullen. Maar als we het over de artistieke dynamiek van de bevolking hebben, is de verspreiding nog frapperender. Lille2004 stimuleerde de geboorte van een dozijn multidisciplinaire cultuurcentra, de Maisons Folie. Vaak vormden ze de aanleiding tot geslaagde renovaties van historisch patrimonium: een brouwerij te Moulins, een fort te Mons-en-Baroeul, een ziekenhuis te Tourcoing (Hospice d'Havr ) en een spinnerij te Wazemmes. Die laatste plek onderzoekt de relatie tussen wetenschap en science fiction aan de hand van een grote verzameling originele rekwisieten gebruikt bij cultfilms. Alleen het Maison Folie Le Colys e in de voorstad Lambersart verrees ex nihilo in een waardevol natuurgebied aan de oevers van de De ule. Het bestaat uit twee grote driehoeken doorsneden door een monumentale trap. Een dergelijke omgeving leent zich uitstekend als kader voor de subliminale foto's van Robert & Shana Parkeharrison (USA), waarin eenzame figuren met behulp van vreemde accessoires een krachtmeting aangaan met de natuurkrachten. Hoewel de sepiakleurige beelden met hun bewerkte korrelstructuur haast picturaal ogen en de locaties buitenaardse rust uitstralen, hangt er een onderhuidse spanning die op de toeschouwer overslaat.

In de regio van Rijsel blijft de integratie van kunst en cultuur in de brede samenleving niet bij loze woorden. L'Observatoire des Politiques Culturelles stelde na onderzoek op het terrein vast dat brede lagen van de bevolking in het artistieke leven participeren. Cultuur bestaat niet alleen uit de bijdrage van kunstenaars, maar evenzeer uit de nieuwsgierigheid en de uitwisseling onder de bevolking. Daartoe verlaat het beleid te Rijsel bewust de ivoren torens. Dat gebeurt op verschillende manieren tegelijk: territoriale spreiding, een opvallende aanwezigheid in de publieke ruimte, laagdrempelige

Lille ou l'histoire d'un succès artistique

Lille3000 est un concept qui représente une série d'initiatives émanant des pouvoirs publics locaux et culmine tous les deux ou trois ans en un grand festival des arts. Il n'est toutefois pas question d'une biennale mais bien d'une fête grandiose de toute la cité, centrée pendant quelques mois sur la culture et les arts. Dans ce cadre, il ne faut pas sous-estimer l'importance de la bonne collaboration entre tous les niveaux d'administration de la région, du département et de la ville, collaboration qui remonte au moins jusque dans les années 1980. En plus, des facteurs internationaux sont également entrés en jeu. Avec son enseignement de qualité, cette région urbaine de plus d'un million d'habitants a tout ce qu'il faut pour attirer des investisseurs et les gens qu'ils emploient, souvent issus de l'enseignement supérieur, recherchent volontiers des activités culturelles contemporaines. Ce qui n'induit pas inévitablement une culture élitaire car Lille3000 étend ses tentacules dans toutes les directions. Il a déjà souvent coulé beaucoup d'encre et de paroles sur la question du requinçage de villes sur le retour par l'attribution du titre temporaire de Capitale culturelle de l'Europe. Mais dans le cas de Lille, l'effet a été indiscutablement positif, de telle manière que les pouvoirs publics locaux ont souhaité reprendre et prolonger l'initiative Lille2004 par le projet Lille3000. Cette

tentoonstellingen, mogelijkheden tot creatieve betrokkenheid, bruggen bouwen tussen de kunstdisciplines en met het bedrijfsleven. De drempelverlaging brengt geen verlies aan kwaliteit met zich mee, want het aanbod is internationaal en er komen tal van moeilijk realiseerbare projecten tot stand. De buitenstaander moet wellicht een week tijd uittrekken om alleen de hoogtepunten mee te pikken. Rond dat programma valt er in de stad nog van alles te ontdekken, ook als er geen aanbod vanuit Lille3000 is: musea en kunstencentra, architectuur en de animatie in de erg heterogene wijken. Dat enorme artistieke potentieel aan de grenzen van de Benelux is te lang een grote onbekende gebleven in Vlaanderen en Nederland. ■

Le musée de plein air de Villeneuve d'Ascq est ouvert d'avril à fin octobre. Du mercredi au dimanche de 10h à 18h (19h le dimanche) + de juin à août également les lundi et mardi de 10h à 18h Association Monique Teneur, sauvegarde du patrimoine rural Siège: Musée de plein air 143 | rue Colbert 59650 Villeneuve d'Ascq | Tél. 03 61 26 97 44 assomoniqueteneur@sfr.fr | www.museedepleinair-asso.org

politique culturelle se situe dans le cadre beaucoup plus large d'un développement urbain intense où une dynamique comparable se manifeste en matière d'urbanisation, d'innovation technologique et de souci du tissu social. Par ailleurs, l'apport personnel au niveau de la politique est souvent décisif pour le succès d'une initiative. À Lille, tout s'est mis en route au moment où un maire et un organisateur visionnaire se sont rencontrés pour réaliser des objectifs communs. Didier Fusillier s'était déjà fait remarquer à Créteil (Paris) et dans son lieu de naissance, Maubeuge. Son credo gestionnaire est de proposer de la qualité au plus grand nombre et d'abolir les frontières entre les acteurs culturels et les autres composants de la société.

Ainsi Lille3000 sait-il parfaitement concilier l'action grand public avec un engagement en faveur des artistes et des créateurs contemporains. Bien sûr, cela nécessite parfois quelques concessions,

Maison Folie van Lambersart: Le Colysée

car même avec le meilleur encadrement possible, des choix très spécialisés atteignent vite le plafond du nombre de visiteurs potentiels. Aussi les responsables se tournent-ils vers des sujets susceptibles d'éveiller la curiosité, tels l'art contemporain en Inde (*Bombaaysers de Lille*, 2006) ou la culture de l'Europe de l'Est (*EuropeXXL*, 2009). Le thème actuel du fantastique renvoie au mystère, à la science-fiction, à toutes sortes de manifestations fantasques. Si certains événements favorisent en effet le côté plus populaire, ils constituent en même temps une plate-forme pour quelques artistes flamboyants qui ne trouvent pas spontanément leur voie dans le monde des arts habituel. En considérant le programme d'un peu plus près, il est clair que les arts visuels occupent une place prépondérante. En tant que directrice de la section des arts visuels, Caroline David est donc un maillon essentiel entre la philosophie du festival et le monde artistique. Elle avait d'ailleurs déjà prouvé son savoir-faire en tant que premier directeur du Frac du Nord-Pas-de-Calais.

Des croisements entre le théâtre, les performances et la musique font de Lille3000 une entreprise pluridisciplinaire dont la parade d'ouverture avec des milliers de participants constitue sans le moindre doute la plus belle des affiches. Pour conduire ce cortège à bon port, il a été fait appel au maître de cérémonie *Surreal*, un géant à la crinière sauvage créé par le fabulateur américain Nick Cave. L'Orchestre national de Lille ne manque pas à l'appel non plus qui a choisi d'interpréter pour l'occasion une nouvelle version du *Boléro* de Ravel écrite par le compositeur flamand Bart Picqueur. Mais outre dans la rue, l'imagination populaire se donne aussi rendez-vous dans l'intimité des foyers. Dans tous les coins de la région, des individus donnent libre cours à leur passion de collectionneur en recherchant les objets les plus divers. Il se développe ainsi de véritables cabinets de curiosités reflétant l'imaginaire collectif. Enfin, les enfants n'ont pas été oubliés

non plus puisqu'on leur réserve, répartis sur neuf sites archéologiques, des artefacts déclassés que les organisateurs y ont cachés pour apporter aux jeunes creuseurs quelques connaissances sur le passé.

Si on préfère éviter les grandes affluences, on peut s'abandonner sporadiquement aux œuvres d'art disséminées dans l'espace public. Au-dessus de l'esplanade devant Lille Europe, l'artiste nipponne Fujiko Nakaya fait planer un énorme nuage de brume qui évolue selon le temps qu'il fait, l'intensité de la lumière et les mouvements des passants. En arrivant à la gare SNCF Lille Flandres, le voyageur se heurte à un OVNI flottant en l'air du designer britannique Ross Lovegrove. Ailleurs, le promeneur ingénu peut soudain se retrouver dans une crevasse gigantesque, ou du moins vivre cette impression en trompe-l'œil. Coulées de lave, cataractes, grottes et autres anamorphoses de ce genre sont la marque de fabrique du peintre allemand Edgar Mueller. De son côté, Jean-François Fourtou construit une imitation grandeur nature d'une maison dans le style caractéristique franco-flamand mais qui se présente au visiteur littéralement sens dessus dessous. Dans le *Dîner de Gulliver* de Lilian Bourgeat, les dîneurs se trouvent réduits en Lilliputiens. Les deux dernières sculptures changent par ailleurs régulièrement de place au cours du festival. La Russe Olga Kisseleva s'appuie sur les derniers gadgets technologiques pour son horloge numérique sur la façade de *La Voix du Nord* sur la Grand-Place de Lille alors que le Hollandais Daan Roosegarde a utilisé des milliers de petites plaques d'aluminium pour construire sa coupole *Lotus Dome*. À l'ombre sous le dôme de Sainte-Marie-Madeleine, elles demeurent immobiles jusqu'à ce que l'approche de visiteurs provoque leur mouvement et laisse ainsi entrer la lumière qui fait apparaître comme par magie l'édifice entier.

L'église Sainte-Marie-Madeleine a en fait valeur de métaphore pour la politique culturelle à Lille. Déjà, l'édifice

associe un chœur en style flamand avec le baroque classique français.

Ce style architectural inhabituel ne constitue pas seulement une rupture stylistique par rapport au passé mais également le début d'une nouvelle ère après la conquête de Lille par Louis XIV en 1667. Ce qui n'entrava d'ailleurs nullement la poursuite d'intenses échanges artistiques avec les Pays-Bas dont témoignent dans l'église des œuvres importantes de peintres flamands tels qu'André Corneille Lens (Anvers, 1739-1822) ou Jacob Van Oost le Jeune (Bruges, 1637-1713). Lorsque l'église délabrée fut désaffectée en 1989, la municipalité a fait preuve de vision en réaffectant sans tarder le monument à l'art moderne tout en réalisant sa restauration pour l'année culturelle 2004. L'installation *God Hungry* du coryphée de l'art indien contemporain Subodh Gupta fait depuis 2006 partie du décor permanent de ce nouveau temple de l'art. Partant des arcs en plein cintre centraux, des cascades d'ustensiles de cuisine indiens parviennent jusqu'au sol en souvenir du tsunami de 2004.

Un autre pilier de Lille3000 est l'étroite collaboration avec le monde de l'entreprise. À l'origine, le projet culturel visait à revitaliser l'activité économique, non seulement au niveau de l'image de la région et du tourisme, mais davantage encore par une pollinisation croisée entre artistes, concepteurs et techniciens. Deux artistes flamands en profitent actuellement largement. Hans Op de Beeck reconstruit son installation monumentale *Location(6)* avec le soutien d'Euratechnologies, une société de technologie de pointe dans le pôle d'excellence économique situé à Lomme. Le *Nemo Observatorium* de Lawrence Malstaf invite à prendre place dans un fauteuil à l'intérieur d'un cylindre de plusieurs mètres de haut. À l'aide d'un interrupteur, le participant soulève à une distance de sécurité autour de lui des nuées de petites billes de polystyrène. Beaucoup plus qu'un aspect un peu marginal, l'étroite symbiose entre l'art et la recherche technologique

appartient à l'essence même de Lille3000.

Le projet culturel jette aussi des ponts vers le développement urbain en cours. Aux frontières de Roubaix, Tourcoing et Wattrelos, le projet de rénovation l'Union assainit 80 ha de friches industrielles. Bientôt doit s'ouvrir ici le *Centre européen des textiles innovants (CETI)* qui doit réunir la recherche, la technologie, la création et l'art. Dans ce contexte, Lille3000 lance la troisième édition de *Futurotextiles* avec comme fil rouge le degré ultime de légèreté des tissus. Un peu plus loin, le pôle d'entreprises *Plaine Images* s'est installé dans les anciennes usines de coton Vanoutryve. *L'Imaginarium* réunit des entreprises spécialisées dans l'animation, les jeux vidéo, les *serious games* et les productions audiovisuelles. Pour Lille3000, *l'Imaginarium* donne un aperçu rare de quarante ans de *video games*, réalisé par l'artiste multimédia Pierre Giner.

Une des constantes dans la formule du succès de Lille3000 est l'implication active d'un maximum d'institutions artistiques de la région. Le LaM de Villeneuve d'Ascq tisse une histoire sur la magie de la ville moderne, le MUBA de Tourcoing joue avec l'illusion optique d'univers miniatures alternatifs et le musée d'Histoire naturelle de Lille organise une confrontation entre des découvertes bizarres dans le sol et la mythologie d'animaux fabuleux. De son côté, le Palais des Beaux-Arts tisse autour de la tour de Babel une histoire aux variantes contemporaines. Des paysages imaginaires de maîtres flamands comme Bosch, Patinir et Bruegel trouvent des prolongements dans une exposition parallèle sur la persistance obstinée du mythe de Babel à notre époque. C'est précisément par l'addition de plusieurs visions dans la programmation de Lille3000 que le thème d'origine atteint des sommets fantastiques. Prenons pour exemple le créateur d'installations et de performances

Michael Smith qui parodie depuis les années 1970 la culture des séries à l'eau de rose. Il est pour ainsi dire le

pendant des artistes plus que retentissants de Los Angeles Paul McCarthy et Mike Kelly, et c'est avec ces derniers qu'il a produit le film *A Voyage of Growth and Discovery* (2010). Ce film sera présenté ensemble avec sa nouvelle production *Excuse Me I am looking for the Fountain of Youth* à l'Espace croisé, un centre artistique installé dans un des immeubles du patrimoine industriel de Roubaix appelé *La Condition publique* et qui suit de tout près les évolutions dans l'art vidéo international.

Des projets de l'ampleur de Lille3000 ne sont réalisables que s'ils peuvent s'appuyer sur des espaces d'exposition existants. C'est pourquoi Lille s'est efforcée, depuis l'événement Capitale culturelle de l'Europe 2004, de développer sa propre infrastructure permanente. Un de ces endroits est *Le Tri postal* en face du centre commercial Euralille, un centre de tri postal désaffecté reconverti en temple de la culture hyperbranché. Pour la première fois en France, les amateurs d'art ont pu découvrir une sélection de vidéos de la collection de François Pinault, propriétaire, entre autres, de la célèbre maison de ventes aux enchères Christie's. En 2010, *Le Tri postal* a hébergé *La Route de la soie* présentant une nouvelle génération surprenante d'artistes du Moyen-Orient, d'Inde et de Chine. Cette fois, les œuvres venaient de la fameuse collection Saatchi de Londres. *Phantasia* s'y prête aussi largement. Comme la fantaisie jouit à Lille d'un traitement préférentiel, on y découvre des artistes qui se font moins remarquer sur la scène artistique courante. Songeons par exemple à Marnie Weber de Los Angeles comme pendant féminin de Paul McCarthy et Mike Kelly évoqués ci-dessus. Dans ses sculptures et ses installations vidéo, elle éveille à la vie des figures hybrides basées sur des contes indiens, Hollywood et le féminisme. Il est rare aussi de voir en Europe du Nord et de l'Ouest des œuvres de l'Argentin Leandro Ehrlich, qui oppose deux réalités différentes dans une cohésion apparemment impossible.

Maison Folie van Wazemmes

Comme deuxième grande exposition, *Fantastic Attractions* présente de l'art vivant qui trouve d'une manière ou d'une autre son inspiration dans les attractions de fête foraine, avec en complément des œuvres dans lesquelles le visiteur réalise sa propre expérience artistique. Pour cette occasion sera reconstruite l'installation monumentale *Bodyspacemotionthings* (1971) de l'Américain Robert Morris. Ensuite,

le spectateur peut s'égarer dans le labyrinthe de Michelangelo Pistoletto ou s'allonger avec délice dans l'installation en ruban adhésif de Numen. Heureusement, *La Gare Saint-Sauveur* offre largement l'espace nécessaire pour le développement d'un pareil parcours magique. Cette ancienne gare de marchandises a rejoint depuis 2009 l'infrastructure d'exposition de Lille3000. Des artistes aménagent encore des chambres d'hôtel expérimentales qu'il

est possible de visiter mais aussi de louer pour quelques heures. Actuellement, Lille Fantastique exporte cette idée vers plusieurs communes environnantes. Un autre grand favori du public sont les tentes d'anniversaire gonflables. En dehors des festivals, Saint-Sauveur recherche pour ses expositions des correspondances avec des thèmes qui frappent l'imagination (*Apparitions*, 2011) ou avec d'autres activités urbaines

comme *La Quinzaine de l'entorse*, un festival extraordinaire qui relie le sport avec le jeu et l'art.

Dès le tout début, Lille2004 avait songé à une collaboration avec toute l'agglomération. De mettre unilatéralement en avant le centre de Lille aurait donné une image complètement déformée du potentiel culturel. Même du point de vue purement touristique, Roubaix, Tourcoing et Villeneuve d'Ascq abritent des musées importants. Mais au niveau du dynamisme artistique de la population, la répartition est encore plus frappante. Lille2004 a suscité la création d'une douzaine de centres culturels pluridisciplinaires, de *maisons Folie* qui ont souvent entraîné des réhabilitations très réussies du patrimoine historique. Seule *la maison Folie Le Colysée* de Lambersart a surgi de rien dans la zone naturelle située sur les rives de la Deûle. Dans la région lilloise, l'intégration des arts et de la culture dans des couches importantes de la population n'est pas une parole politique creuse. *L'Observatoire des politiques culturelles* a en effet constaté que de larges couches de la population participent effectivement à la vie artistique. La culture ne résulte pas uniquement des contributions des artistes, mais aussi de la curiosité de la population et des échanges avec le public. C'est ce qui se déroule ici de manières différentes : une large répartition territoriale, une présence manifeste dans l'espace public, des expositions très accessibles, des possibilités d'implication créative, l'établissement de ponts entre les diverses disciplines artistiques et le monde de l'entreprise. Ici, l'abaissement du seuil ou l'accessibilité n'est aucunement synonyme de perte de qualité car l'offre est très internationale et on voit aboutir des tas de projets réalisables. De là le profane peut avoir besoin d'une bonne semaine pour faire la connaissance de ne fût-ce que les sommets de l'événement. ■

—Traduit du néerlandais par Michel Perquy